

Paweł Ścigaj

Tożsamość narodowa

Zarys problematyki



Księgarnia Akademicka

TOŻSAMOŚĆ NARODOWA
ZARYS PROBLEMATYKI



SOCIETAS

seria pod redakcją
BOGDANA SZLACHTY

Paweł Ścigaj

Tożsamość narodowa

Zarys problematyki



Kraków 2012

© Copyright by Paweł Ścigaj, Kraków 2012

Recenzent:
prof. dr hab. Leszek Korporowicz

Opracowanie redakcyjne:
Ewa Popielarz

Skład i łamanie:
Józef Paluch

Korekta:
Katarzyna Śledź

Projekt okładki:
Emilia Dajnowicz
Andrzej Zaręba

ISBN 978-83-7638-261-6
<https://doi.org/10.12797/9788376382616>

Na okładce wykorzystano grafikę autorstwa Andrzeja Zaręby

Publikacja dofinansowana
przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
oraz Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

Księgarnia Akademicka
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks 43-127-43, 42-210-33 w. 11-67
akademicka@akademicka.pl
www.akademicka.pl

*Rodzicom
Emilii i Tadeuszowi*

Wstęp

Współczesną epokę określa się niekiedy mianem „wieku tożsamości”¹. Szeroko zakrojone debaty nad roszczeniami wzrastających w siłę ruchów społecznych, powszechna, acz nie bezkrytyczna, akceptacja diagnozy o nabierających szybkości procesach globalizacyjnych, ożywiona debata wywołana postmodernistycznym zawołaniem o „śmierci podmiotu”, a także wydarzenia polityczne wywołane kryzysem gospodarczym i ruchami politycznymi w Afryce i nie tylko sprawiły, że problem tożsamości stał się centralnym zagadnieniem współczesnych debat społeczno-politycznych. Nie bez przyczyny William Glasser wskazywał na początku lat 70., że społeczeństwa zachodnie przeistoczą się niebawem w „społeczeństwa tożsamości”².

Pośród tego wzrastającego zainteresowania tożsamością niemałą rolę odgrywa kwestia „tożsamości narodowej”. Pytanie o nią nie jest zupełnie nowe. Pojawiało się już wcześniej pod postacią problematyzacji „ducha” narodów, charakterów narodowych czy ich świadomości. Niemniej jednak dziś nabrało ogromnego znaczenia, znajdując swe miejsce powszechnie w debatach nad przemianami cywilizacyjnymi, podmiotowością i sprawstwem politycznym, zmierzchem państwa narodowego, globalizacją i procesami integracyjnymi, erupcją etniczności i innych jeszcze.

Temu zainteresowaniu na poziomie debaty publicznej towarzyszy ogrom prac naukowych, które nie ograniczają się do jednej dyscypliny. Tożsamość narodowa jest istotnym problemem badawczym socjologii, politologii, psychologii, historii, antropologii, stosunków międzynarodowych czy ekonomii i zarządzania. Prowadzone badania cechują się wielowątkowością, złożonością teoretyczno-metodologiczną i różnorodnością spojrzenia. Nie sprzyja to precyzji języka i jasności naukowej debaty. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że stopień zrozumiałości znaczenia pojęcia „tożsamość narodowa” jest odwrotnie proporcjonalny do liczby ukazujących się prac. Wielość kontekstów występowania tożsamości narodowej w nauce jest tak duża, że trudno o jednoznaczną definicję tego pojęcia. Więcej jeszcze, jedyna pewność w tym względzie wiąże się z przekonaniem o niezwyklej popularności samego terminu. Nie jest to zresztą nic zaskakującego – wiele terminów obecnych w naukach społecznych podziela ten sam los, balansując nieustannie między różnymi znaczeniami i kontekstami użycia.

¹ K. Krzysztok, *Kulturowa ścieżka globalizacji*, [w:] *Oblicza procesów globalizacji*, red. M. Pietraś, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2002, s. 130.

² W. Glasser, *The Identity Society*, Harper Colophon Books, New York 1971, s. 5-25.

Ten stan pewnego rodzaju niespójności teoretycznej i metodologicznej w badaniach nad tożsamością narodową jest punktem wyjścia rozważań podjętych w tej pracy. Ich celem podstawowym jest przedstawienie w jednym miejscu najważniejszych dokonań teoretycznych w zakresie badań nad tożsamością narodową wraz z przykładami takich badań. Zdaję sobie sprawę, że tego rodzaju synteza nie jest przesadnie nowatorska. Takie próby były już podejmowane – w polskiej literaturze szczególnie mocno należy tu wyróżnić prace Zbigniewa Bokszańskiego – jednak miały one najczęściej charakter redukcyjny; koncentrowały się albo na tożsamości narodowej jednostki, albo na zbiorowej tożsamości narodowej. Innymi słowy, podmiotem tożsamości narodowej w tych pracach była albo jednostka, albo naród. Celem tego przedsięwzięcia jest próba pomieszczenia tych dwóch sposobów myślenia o tożsamości narodowej w jednym miejscu.

Rzecz jasna należy bardzo wyraźnie podkreślić, że książka ta posiada ograniczony zakres i nie zawiera w sobie wszystkich elementów, wątków, koncepcji, teorii czy stanowisk, jakie pojawiają się w debacie nad tożsamością narodową. Tych zresztą nie sposób zliczyć. Wystarczy jako ilustrację podać fakt, że publikacji zawierających kategorię *national identity* jest kilkaset tysięcy. Co za tym idzie, percepcja tylko literatury anglojęzycznej wydaje się absolutnie poza zasięgiem jakiegokolwiek programu badawczego, nie wspominając już o literaturze dotyczącej tego tematu tworzonej w innych językach narodowych. Pisanie o tożsamości narodowej zawsze więc naraża się na zarzut, że prace niektórych autorów zostały pominięte, inne znów być może niepotrzebnie i przesadnie wyeksponowane. Aby, choć częściowo, uniknąć go w tej pracy, będę posługiwał się często i celowo koncepcjami systematyzującymi stworzonymi przez innych autorów, mając zawsze w pamięci cel główny – syntezę rozmaitych stanowisk we względnie spójny opis debaty teoretycznej nad zjawiskiem tożsamości narodowej w naukach społecznych. Niemniej jednak zarzut wybiórczości pozostaje w mocy. Jest on wszakże o tyle zasadny, o ile oczywisty i nie do oddalenia.

Aby doprecyzować zakres tematyczny tej pracy, należy uściślić pojęcie nauk społecznych. Nie ma wątpliwości, że istnieje bardzo wiele klasyfikacji nauk. Najstarsze z nich sięgają jeszcze starożytnej Grecji i dają się odnaleźć u Demokryta, Platona czy Arystotelesa. Kryteria współczesnych podziałów są rozmaite i mogą dotyczyć przedmiotu badań, metody, rodzaju stawianych problemów, stopnia ogólności, abstrakcji czy zadań i celów. Kryteria te często zazębiają się, współwystępując w rozmaitych klasyfikacjach nauk. W niniejszej pracy za najważniejsze przyjęto kryterium przedmiotowe, co oznacza, że do nauk społecznych zostały zaliczone te dyscypliny, które łączy zainteresowanie człowiekiem i światem społecznym³. W obrębie rozważań tej pracy znajduje się zagadnienie tożsamości narodowej poruszane przede wszystkim w czterech dyscyplinach – politologii, socjologii, psychologii

³ B. Krauz-Mozer, W. Szostak, *Teoria polityki. Podstawy metodologiczne politologii empirycznej*, Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1993, s. 7-16, *Skrypty Uczelniane / Uniwersytet Jagielloński. Instytut Nauk Politycznych*, 681.

i historii. Można powiedzieć, że praca ta ma w dużym stopniu charakter interdyscyplinarny. Wynika to z wielowątkowości i różnorodności badań nad tożsamością narodową w naukach społecznych, choć nie bez znaczenia jest także sama specyfika nauk społecznych, w których trudno wskazać jednoznaczne granice. Dotyczy to także, a może nawet w pierwszej kolejności, politologii, w której obecne są podejścia ugruntowujące przekonanie o przenikaniu się rozmaitych dyscyplin.

Cele poznawcze niniejszej pracy można przedstawić w dwóch punktach. Po pierwsze, jest to możliwie najszersza prezentacja istniejących w literaturze przedmiotu teoretycznych i metodologicznych ujęć tożsamości narodowej, ich rekonstrukcja oraz przedstawienie w jednym miejscu. Po drugie, podjęcie próby uporządkowania problematyki tożsamości narodowej w naukach społecznych poprzez stworzenie typologii podejść. Celem praktycznym tej pracy jest upowszechnienie wiedzy teoretycznej i metodologicznej na temat tożsamości narodowej.

Tezą przewodnią tej książki jest przekonanie, że tożsamość narodowa jest kategorią teoretycznie i metodologicznie zależną od innych koncepcji. Nie jest ona samodzielna, w tym sensie, że badanie tożsamości narodowej wymaga przyjęcia jakiejś szerszej perspektywy, w której kwestia ta pojawia się w kontekście szerszych rozważań. Widać to na poziomie badań zarówno nad tożsamością narodową jednostki, jak i zbiorową tożsamością narodową. W pierwszym przypadku tożsamość narodowa jest częścią tożsamości jednostki – rozmaicie definiowanej i określanej. W przypadku drugim zakres rozważań nad tożsamością narodową wyznacza najczęściej spór o pochodzenie narodu. Innymi słowy, wydaje mi się, że nie ma czegoś takiego, jak teorie tożsamości narodowej – są tylko fragmenty szerszych systemów teoretycznych, które odnoszą się do tożsamości narodowej i które są zawsze osadzone w założeniach ogólniejszej natury, dotyczących funkcjonowania podmiotu indywidualnego i/lub zbiorowego. Tożsamość narodowa jest jednym z aspektów ich istnienia.

Jak już wspominałem, sporym wyzwaniem dla każdego, kto chce zajmować się tożsamością narodową, jest ogromna liczba publikacji poświęconych temu zagadnieniu. Nie w bogactwie literatury leży jednak właściwe źródło kłopotów z systematyzacją badań nad tożsamością, ale w fakcie, że opierają się one na wielu – nierzadko zupełnie odmiennych – założeniach badawczych. W debacie nad tożsamością narodową pojawiają się powszechnie pytania ontologiczne i epistemologiczne towarzyszące naukom społecznym, związane z kwestią przedmiotu badania i możliwości jego poznania. Różne odpowiedzi udzielane na nie są bodaj główną przyczyną złożoności i rozległości tej debaty. Mając to na względzie, warto pamiętać, że wybór opisanych w tej książce podejść jest uwarunkowany dwoma czynnikami. Po pierwsze, są to stanowiska powszechnie przytaczane w wielu pracach i obejmujące dorobek autorów uznawanych za głównych teoretyków tożsamości i tożsamości narodowej. Po drugie, o czym nie wolno nie wspomnieć, są one także uznane za ważne przez Autora tej pracy. Ta kwestia wymaga podkreślenia, albowiem ostateczny dobór treści (nie tylko w zakresie przytaczanych teorii, ale także przykładów badań nad tożsamością narodową) i ich kompozycja obciążają tylko jego.

Książka składa się z 13 rozdziałów. Pierwszy – *O tożsamości w filozofii*, przedstawia pochodzenie idei tożsamości wraz z jej przemianami i odmianami, jakie pojawiły się, poczynawszy od starożytności. Właściwy nacisk w tej opowieści od początku kładziony jest na tożsamość człowieka, która wraz z pismami Kartezjusza, Johna Locke’a i Davida Hume’a stała się ważną kategorią opisującą nowożytną podmiotowość. Filozoficzne tropy okazują się niezmiernie pomocne, bowiem niemal każdy element współczesnych sporów dotyczących tożsamości ma w nich swe źródło.

Rozdział drugi – *Skąd tożsamość? Przyczyny problematyzacji tożsamości współcześnie*, zarysowuje najważniejsze wątki nowożytnej debaty nad tożsamością, wraz ze wskazaniem przyczyn jej problematyzacji, zmian w zakresie rozumienia podmiotowości oraz wyzwań, jakie przed podmiotami tożsamości stawia świat nowoczesny i ponowoczesny.

Rozdział trzeci – *Pojęcie tożsamości w naukach społecznych – próba dookreślenia*, poświęcony jest rozumieniu pojęcia „tożsamość”, przynosząc refleksję nad przyczynami wieloznaczności terminu oraz sposobami wyjścia z pułapki niedookreślenia poprzez wskazanie wymiarów tego pojęcia.

Rozdział czwarty – *Tożsamość narodowa, naród, nacjonalizm*, wprowadza po raz pierwszy w zagadnienie tożsamości narodowej, rozpoznając jej podmiot (i przedmiot) – naród. Główny nacisk jest tu położony na sposoby rozumienia narodu, nacjonalizmu oraz patriotyzmu, wraz ze wskazaniem na dwa rodzaje sporów – definicyjnych oraz genetycznych. Zwłaszcza te drugie wydają się istotne dla wyznaczenia zakresu poszczególnych badań nad tożsamościami narodowymi.

Rozdział piąty – *Tożsamość narodowa – przegląd stanowisk badawczych*, przedstawia sposoby rozumienia pojęcia wraz z próbami ich systematyzacji. Rozdział kończy się próbą autorskiej typologii.

Rozdział szósty – *Tożsamość narodowa a pojęcia bliskoznaczne*, poświęcony jest kategoriom, które wraz z tożsamością narodową tworzą rodzinę pojęć. Terminy, takie jak charakter narodowy, świadomość narodowa, pamięć narodowa, stereotypy i uprzedzenia narodowe, tożsamość kulturowa i tożsamość etniczna, stosowane są często w znaczeniu bardzo zbliżonym do tożsamości narodowej. Sprawia to, że wskazanie ich zakresów jest niemożliwe – nie wydaje się także konieczne. Idea podobieństwa rodzinnego pozwala bowiem na uniknięcie problemów związanych z przenikaniem się znaczeń poszczególnych pojęć.

Rozdział siódmy – *Tożsamość narodowa w podejściu psychospołecznym*, koncentruje się na opisie pierwszego z podejść wyróżnionych w badaniach nad tożsamością narodową jednostki. Jego głównym przedstawicielem jest Erik H. Erikson – twórca teorii rozwoju psychospołecznego.

Rozdział ósmy – *Tożsamość narodowa w podejściu tożsamości społecznej*, przedstawia drugie podejście oparte na psychologii, a wywodzące się z poznawczej psychologii społecznej. Wielość teorii i badań nad tożsamością w tym podejściu posiada najczęściej wspólne źródło w postaci teorii tożsamości społecznej Henriego Tajfela i współpracowników.

Rozdział dziewiąty – *Tożsamość narodowa w podejściu interakcyjnym*, poświęcony jest bogatej tradycji interakcjonizmu symbolicznego, w którym rodzi się nie tylko refleksja nad tożsamością w naukach społecznych, ale który oferuje także wiele rozwiązań teoretycznych.

Rozdział dziesiąty – *Tożsamość narodowa w podejściu kulturalistycznym*, prezentuje stanowisko, które wyraźnie łączy namysł nad tożsamością narodową jednostki i zbiorową tożsamością narodową, widząc ich źródło w kulturze, co jest szczególnie mocno podkreślane przez Antoninę Kłoskowską.

Rozdział jedenasty – *Tożsamość narodowa w podejściu „długiego trwania” narodów*, jest pierwszym z rozdziałów koncentrujących się na zbiorowej tożsamości narodowej. Określenie „długiego trwania” sugeruje, iż badacze pozostający w obszarze tego pojęcia, pomimo wielu różnic, zgadzają się zasadniczo co do przekonania o dalekich korzeniach narodów, sięgających nierzadko starożytnych wspólnot etnicznych.

Rozdział dwunasty – *Tożsamość narodowa w podejściu konstruktywistycznym*, koncentruje się na badaniach tożsamości narodowej, które odrzucają ideę „długiego trwania”, wskazując na nowoczesne – modernistyczne pochodzenie tożsamości narodowej oraz rolę elit nacjonalistycznych w jej tworzeniu. Świadczyć o tym mają rozmaite zabiegi konstrukcyjne, które dotyczą produkcji i reprodukcji tożsamości w życiu codziennym, wynajdywania tradycji czy określania tożsamości w procesach dyskursywnych.

Rozdział trzynasty – *Tożsamość narodowa w podejściu opinii publicznej*, przedstawia badania nad tożsamością narodową, które koncentrując się na tożsamości zbiorowej, w sensie teoretycznym zakorzenione są najczęściej w koncepcjach tożsamości jednostki. Przedstawiają one tożsamość narodową w kategoriach rozkładu określonych cech w populacji.

Jak już wspominałem, niniejsza praca ma ograniczony zakres. Co za tym idzie, nie rości sobie pretensji do bycia całościową i kompleksową analizą wątków obecnych w debacie nad tożsamością narodową. Jest ledwie próbą systematyzacji tej problematyki, mającą wyraźną świadomość ograniczeń i braków, głównie w postaci pominięcia wielu wartościowych i cennych publikacji. Niemniej jednak intensywność i rozległość dyskusji prowadzonej na temat tożsamości narodowej wydaje się skutecznie utrudniać, a nawet uniemożliwiać takie zestawienie. Mając więc na względzie braki niniejszej pracy, chciałbym, aby traktowano ją jako jeden z wielu możliwych głosów na temat badań nad tożsamością narodową.

Na zakończenie pragnę jeszcze złożyć wyrazy wdzięczności osobom, które w różny sposób przyczyniły się do powstania tej książki. Chciałbym najmocniej i najgoręcej podziękować prof. Markowi Waldenbergowi za wszechstronną opiekę w okresie studiów doktoranckich, merytoryczne uwagi i porady oraz wyrozumiałość i cierpliwość. Jestem także wdzięczny prof. Barbarze Krauz-Mozer za okazaną mi pomoc i bezcenne wsparcie, stałą opiekę, a także komentarze i wskazówki, bez których ukończenie tej pracy byłoby niemożliwe. Chciałbym także podziękować prof. Zbigniewowi Bokszańskiemu, który kilka lat temu poświęcił mi wiele czasu na rozmowy objaśniające problemy związane z tematem pracy.

Książka ta nie powstałaby także bez niewymiernego i bezwarunkowego wsparcia ze strony najbliższych: mojej Żony Mai oraz moich Rodziców – Emilii i Tadeusza. Tą drogą chciałbym im gorąco podziękować.

Rozdział I

O tożsamości – filozoficzne wprowadzenie

1. Korzenie idei tożsamości

Współczesna eksplozja badań nad „tożsamością”, zamiennie: „identycznością”¹, może wprowadzić filozofów w stan zdumienia. Jak powiada Barbara Skarga:

Gdy czytam współczesne teksty nie tylko filozoficzne, lecz także literackie bądź socjologiczne i polityczne, uderza mnie, jak niezmiernie istotne stały się dla nich kategorie identyczności i różnicy. W niektórych tekstach kategorie te odgrywają rolę hasła, przewodniej idei w światopoglądowych manifestach. Warto zatem przyjrzeć się im bliżej, tym bardziej że są to kategorie niezmiernie stare i związane z najbardziej podstawowymi kwestiami logiki, metafizyki, teorii wiedzy, aksjologii, etyki, kultury i polityki².

Czy można myśleć o tożsamości bez filozoficznego wsparcia? Pewnie tak, ale będzie to wysiłek zawsze uboższy – niepełny. Wydaje mi się rzeczą zupełnie jasną, że we wszelkich rozważaniach nad tożsamością (także narodową) powinno brać się za punkt wyjścia refleksję filozoficzną. Idea tożsamości pojawia się w niej zawsze w kontekście zagadnień ważnych, ciągle aktualnych dla nauk społecznych. Można

¹ Określenie „tożsamość” pojawiło się w języku polskim w wyniku połączenia zaimka wskazującego „to” oraz słowa „samo”. Jest ono współczesną wersją staropolskich rzeczowników „tożstwo” i „tosamość”, które po raz pierwszy w słowie pisanym pojawiły się w pracach z zakresu matematyki. Taką sugestię znajdziemy w słowniku Samuela M.B. Lindego, gdzie opisane jest pierwsze – jak można przypuszczać – użycie pojęcia „tożstwo”, przez X.A. Cyankiewicza w pracy dotyczącej logiki. „Tosamość” zaś pojawia się w pracach J. Śniadeckiego (*Algebra*) i X. Gawrońskiego (*Algebra narodowa*); S.M.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 5, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1859, s. 688.

Pochodzenie pojęcia tożsamość w języku polskim jest nieco inne, aniżeli jego odpowiedników w językach zachodnioeuropejskich (np. angielskie „identity”, francuskie „identité”, hiszpańskie „identidad”, niemieckie „Identitas”, podobnie polskie „identyfikacja”), które wywodzą się z określenia łacińskiego („identitās”), pochodzących od terminu „idem” („eadem”, „idem”) oznaczającego „taki sam”, „ten sam”, „jednakowy”; J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiecki, *Słownik języka polskiego*, t. 7, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1952, s. 89; A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1, PWN, Warszawa 2000; *Słownik łacińsko-polski*, t. 3, red. M. Plezia, PWN, Warszawa 1969, s. 11-12.

² B. Skarga, *Tożsamość i różnica. Eseje metafizyczne*, Znak, Kraków 2009, s. 11.

nawet powiedzieć, że obecny w filozofii ruch myśli antycypuje współczesne debaty socjologiczne, psychologiczne czy politologiczne. Pewne tropy można zresztą natychmiast wskazać. Przecież problem identyczności i różnicy pokazuje się nam w dialektyce kontynuacji i odmienności, tak ważnej dla definiowania tożsamości; ontologiczne rozważania nad tożsamością bytu (bycia) otwierają drogę do myślenia o istocie, naturze „ja” lub też pozwalają wkroczyć na ścieżkę konstruowania tożsamości; egzystencjalne zespolenie bycia i trwogi odsłania rolę wydarzeń granicznych dla jawienia się tożsamości. Takich związków widać więcej, jednak nie trzeba ich tu wyliczać. Dość powiedzieć, że filozofowie często stawiali pytania, które później przenikały do nauk społecznych, stając się podstawą dla rozwoju rozmaitych teorii tożsamości. Tym ważniejsze wydaje mi się poprzedzenie dalszych analiz próbą wybiórczego spojrzenia na bogatą refleksję filozoficzną w tym względzie.

Warto na wstępie zastrzec, że myślenie o tożsamości w filozofii jest bardzo obszerne – obejmuje między innymi zagadnienia metafizyki, logiki oraz epistemologii. Cytowana już Barbara Skarga we wstępie do swojej książki skromnie zaznacza, iż jej rozważania nie powinny być odczytywane jako próba wyjaśnienia meandrów, złożoności i różnorodności dyskusji nad tożsamością w filozofii³. Jej intencją jest odsłonięcie kilku ważnych problemów, postawienie serii pytań, skłonienie do refleksji. Pamiętając o proporcjach, mogę powiedzieć, że podobne cele przyświecają mi w tym rozdziale. Pragnę tu zarysować pewne wątki, które mogą okazać się istotne dla zrozumienia współczesnej dyskusji nad tożsamością w naukach społecznych, mając jednocześnie na uwadze, iż wybór to dalece niepełny, wynikający bardziej z upodobań aniżeli roszczenia do napisania historii refleksji nad tożsamością w filozofii. Takiej jednolitej pracy zresztą do dziś nie ma, choć podejmowane są rozmaite wysiłki typologizacyjne⁴, które uświadamiają, jak bardzo debata nad tożsamością jest wielowątkowa i zróżnicowana, obejmując rozmaite kategorie oraz problemy, odwołując się do różnych założeń ontologicznych i epistemologicznych.

Szukając genezy owych dysput filozoficznych nad tożsamością, warto przypomnieć, że pierwsi antyczni myśliciele koncentrowali się na poszukiwaniu zasady po-

³ *Ibidem*, s. 7.

⁴ Na przykład Raymond Martin i John Barresi, poszukując tematów przewodnich w debacie nad tożsamością osobową, zauważają, że filozoficzne spory można uporządkować, wyróżniając trzy fazy. W pierwszej, obejmującej okres od pism Platona do rozważań Johna Locke’a, dominującym tematem była natura podmiotowości (*self*), z naciskiem na te aspekty, które miałyby umożliwiać trwanie osoby w przypadku śmierci ciała. Innymi słowy, poszukiwano wówczas tożsamości jako niematerialnej substancji. W drugiej fazie, zapoczątkowanej pracami Locke’a i trwającej aż po lata 60. XX wieku, skupiono się na psychologicznych procesach konstytuujących warunki trwania osoby w czasie. Przestano poszukiwać stałego „rdzenia”, uznając procesualny charakter tożsamości oraz jej podatność na zmiany. Faza trzecia – współczesna – jest niezmiernie złożona, obejmując pytania dotyczące warunków pozostawiania tą samą osobą, rolę świadomości i cielesności dla tożsamości, a także pytania problematyzujące istotność samego pojęcia, jako odpowiedniego narzędzia analizy filozoficznej; R. Martin, J. Barresi, *Introduction. Personal identity and what matters in survival. An historical overview*, [w:] *Personal Identity*, eds. i i d e m, Blackwell, Malden–Oxford 2003, s. 1-6.

zwalającej widzieć świat jako uporządkowany i stabilny. Nie posługiwano się w tym celu, rzecz jasna, ani pojęciem tożsamości, ani identyczności – ich pochodzenie jest późniejszej daty – podnoszono jednak wiele ważnych z perspektywy rozwoju filozofii tożsamości kwestii i problemów. Obecne w starożytnych debatach określenie „ὁμοιος” (*hómoios*), które można przetłumaczyć jako „ten sam”, „takie samo”, „jednorodność”, pozwalało formułować przekonania o niezmienności i jednorodności świata⁵. Takie przekonanie można wywieść ze słów Parmenidesa, dla którego wszystko to, co jest lub może być pomyślane, musi istnieć zawsze⁶. Istotą bytu jest to, co zawsze jest takie samo, niepodzielne i niezmiennie⁷. Byty rzeczywiste, a więc takie, które mogą być przedmiotem wiedzy, składają się na ahistoryczną, wieczną, homogeniczną, niezmienną i nieruchomą jedność, zaś złożoność i różnorodność są efektem postrzegania przez pryzmat opinii i mniemań⁸.

Można powiedzieć, że powyższe rozważania sygnalizują myślenie o tożsamości, które nieodłącznie związane jest z pytaniami o trwałość rzeczy pośród przemijających zjawisk, o niezmiennność pewnych bytów wobec tymczasowości i ulotności innych⁹. Porządkując, warto wskazać, że owe ontologiczne rozważania nad tożsamością, jakie pojawiały się w filozofii greckiej, miały dwa odniesienia. Z jednej strony o tożsamości można mówić w kontekście interpretacji najgłębszych zasad istnienia rzeczy, z drugiej zaś pojawiły się pierwsze zwiastuny rodzącego się problemu tożsamości siebie (*self-identity*)¹⁰. Poza tymi, nie wolno zapominać o jeszcze jednym obszarze refleksji nad tożsamością – badaniami logicznymi. Wszakże w filozofii starożytnej narodziła się zasada tożsamości pojmowana jako jedno z trzech najwyższych praw myślenia (obok zasady sprzeczności i zasady wyłączonego środka)¹¹. Da się ona wyrazić w twierdzeniu $A=A$ lub Π_A (wszelkie A jest A). Początkowo miała postać ontologiczną, jak w przypadku sądu Parmenidesa, że „istniejące jest, a nie istniejące nie jest”¹². Logiczną postać nadał zasadzie tożsamości Gottfried W. Leibniz,

⁵ C.J. Olbromski, *Tożsamość społeczna. Typowość czy wspólność, bezbarwność czy przejrzystość*, [w:] *Tożsamość podmiotu zbiorowego*, red. J. Mizińska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 12, *Colloquia Communia*, 3(70).

⁶ B. Russell, *Dzieje filozofii Zachodu i jej związki z rzeczywistością polityczno-społeczną od czasów najdawniejszych do dnia dzisiejszego*, tłum. T. Basznia, A. Lipszyc, M. Szczubiałka, Fundacja Aletheia, Warszawa 2000, s. 74.

⁷ M. Krakowski, *Tożsamość obserwatora*, [w:] *Tożsamość człowieka wobec życia i śmierci*, red. J. Mizińska, H. Rarot, Instytut Filozofii UMCS, Lublin 1999, s. 84, *Colloquia Communia*, 2(69); W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. 1: *Filozofia starożytna i średniowieczna*, PWN, Warszawa 1999, s. 30-36.

⁸ T.M. Robinson, *Filozofowie presokratejscy*, [w:] *Historia filozofii zachodniej*, red. R.H. Popkin, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 41.

⁹ M. Rembierz, *Źródła i dylematy tożsamości. Filozofia wobec pytań o treść tożsamości i sens egzystencji*, [w:] *Tożsamość człowieka wobec...*, s. 11.

¹⁰ Z.J. Czarnecki, *Idea podmiotowości człowieka w myśli antycznej*, [w:] *Studia nad ideą podmiotowości człowieka*, red. idem, Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999, s. 43-62.

¹¹ L. Ostasz, *Droga filozoficznego myślenia*, Wydawnictwo Adiafora, Olsztyn 2003, s. 65-68.

¹² T. Kotarbiński, *Wykłady z dziejów logiki*, PWN, Warszawa 1985, s. 21-22.

Bibliografia

Publikacje zwarte

- About F. E., *Children and Prejudice*, Blackwell, Oxford 1988.
- Adorno T.W., *Osobowość autorytarna*, tłum. M. Pańków, przedm. M. Herer, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
- Adorno T.W. [et al.], *The Authoritarian Personality*, Harper & Brothers, New York 1950.
- Advances in Identity Theory and Research*, eds. P.J. Burke [et al.], Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York 2003.
- Alba R.D., *Ethnic Identity. The Transformation of White America*, Yale University Press, New Haven–London 1990.
- Albrow M., *The Global Age. State and Society Beyond Modernity*, Stanford University Press, Stanford Calif. 1996.
- Altemeyer B., *The Authoritarian Specter*, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1996.
- Anderson B., *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, tłum. S. Amsterdamski, Znak, Kraków 1997, *Demokracja. Filozofia i praktyka*.
- Armstrong J.A., *Nations before Nationalism*, University of North Carolina Press, Chapel Hill 1982.
- Babiński G., *Pogranicze polsko-ukraińskie. Etniczność, zróżnicowanie religijne, tożsamość*, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 1997.
- Bagehot W., *O początku narodów. Myśli o wpływie „Doboru naturalnego i dziedziczności” na rozwój społeczności politycznej*, Spółka Wydawnicza Księgarzy, Warszawa 1875.
- Barber B.R., *Dżihad kontra McŚwiat*, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2000, *Spectrum*.
- Barney D., *Społeczeństwo sieci*, tłum. M. Fronia, oprac. K. Nadana, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2008, *Key Concepts*.
- Bartnik C.S., *Idea polskości*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2001.
- Bartnik C.S., *Kiedy myślę: naród*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne Polwen, Radom 2003, *Dziela zebrane*, t. 32.
- Bartnik C.S., *Personalizm*, Oficyna Wydawnicza „Czas”, Lublin 1995.
- Bartnik C.S., *Teologia narodu*, Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, Częstochowa 1999, *Dziela zebrane*, t. 9.
- Bauman Z., *Dwa szkice o moralności ponowoczesnej*, Instytut Kultury, Warszawa 1994, *Biblioteka Kultury Współczesnej*.
- Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*, tłum. E. Klekot, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000, *Biblioteka Myśli Współczesnej*.
- Bauman Z., *Ponowoczesność jako źródło cierpień*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2000, *Spojrzenia. Literatura postmodernizmu*.
- Bauman Z., *Śmierć i nieśmiertelność. O wielości strategii życia*, tłum. N. Leśniewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Bauman Z., *Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchim*, tłum. J. Łaszcz, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007, *Jednostka, Kultura, Społeczeństwo*.

- Bauman Z., *Wieloznaczność nowoczesna, nowoczesność wieloznaczna*, tłum. J. Bauman, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Beck U., Giddens A., Lash S., *Modernizacja refleksyjna. Polityka, tradycja i estetyka w porządku społecznym nowoczesności*, tłum. J. Konieczny, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, *Socjologia Współczesna SW*.
- Bednarek S., *Charakter narodowy w koncepcjach i badaniach współczesnej humanistyki*, Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1980, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 511.
- Bell D., *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, tłum. S. Amsterdamski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Benedyktowicz Z., *Portrety „obcego”. Od stereotypu do symbolu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000, *Anthropos*.
- Berger P.L., *Zaproszenie do socjologii*, tłum. J. Stawiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Berger P.L., Luckmann Th., *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, tłum. i przedm. J. Niżnik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, *Biblioteka Socjologiczna*.
- Berlin I., *Pod prąd. Eseje z historii idei*, red. H. Hardy, tłum. T. Bieroń, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2002.
- Bielik-Robson A., *Inna nowoczesność. Pytania o współczesną formułę duchowości*, Universitas, Kraków 2000, *Horyzonty Nowoczesności*, t. 7.
- Billig M., *Banalny nacjonalizm*, tłum. M. Sekerdej, Znak, Kraków 2008.
- Biografia a tożsamość*, red. I. Szlachcicowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2003, *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2496.
- Biografia a tożsamość narodowa. Praca zbiorowa*, red. M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszewska-Pawełek, Katedra Socjologii Kultury Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996.
- Bliscy i dalecy*, red. A. Jasińska-Kania, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992, *Studia nad Postawami Wobec Innych Narodów, Ras i Grup Etnicznych*, t. 2.
- Bloom W., *Personal Identity, National Identity, and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 1990.
- Blumer H., *Interakcjonizm symboliczny. Perspektywa i metoda*, tłum. G. Woroniecka, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2007, *Współczesne Teorie Socjologiczne*, 2.
- Błuszkowski J., *Stereotypy a tożsamość narodowa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2005.
- Błuszkowski J., *Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2003.
- Bobrownicka M., *Patologie tożsamości narodowej w postkomunistycznych krajach słowiańskich. Uwagi o genezie i transformacjach kategorii tożsamości*, Universitas, Kraków 2006.
- Böhner G., Wänke M., *Postawy i zmiana postaw*, tłum. J. Radzicki, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004, *Seria Psychologia Społeczna*.
- Bokszański Z., *Stereotypy a kultura*, Wydawnictwo FUNNA, Wrocław 2001, *Monografie Fundacji na rzecz Nauki Polskiej. Seria Humanistyczna*.
- Bokszański Z., *Tożsamości zbiorowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Bokszański Z., *Tożsamość, interakcja, grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie teorii socjologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1989.
- Borzym S., *Przeszłość dla przyszłości. Z dziejów myśli polskiej*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2003.
- Brockhaus Enzyklopädie (in vierundzwanzig Bänden)*, t. 10, Brockhaus, Mannheim 1989.
- Brown R., *Prejudice. Its Social Psychology*, Wiley-Blackwell, Malden-Oxford 2010.
- Brown R., *Procesy grupowe. Dynamika wewnątrzgrupowa i międzygrupowa*, tłum. J. Suchecki, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006, *Seria Psychologia Społeczna*, 4.

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Rozdział I

O tożsamości – filozoficzne wprowadzenie	13
---	-----------

1. Korzenie idei tożsamości	13
2. „Tożsamość człowieka” – uwagi terminologiczne	17
3. Narodziny filozofii podmiotowości	18
4. Odsłony tożsamości nowożytnej	21
4.1. W stronę tożsamości osobowej	21
4.2. Jaki podmiot? Tożsamość <i>ipse</i> i tożsamość <i>idem</i>	28
4.3. Współczesne spory o kryteria tożsamości osobowej	32
4.4. Badanie siebie i tożsamość	38
5. Podsumowanie	48

Rozdział II

Skąd tożsamość? Przyczyny problematyzacji tożsamości współcześnie	51
--	-----------

1. Geneza badań nad tożsamością w naukach społecznych	51
2. Przyczyny problematyzacji tożsamości współcześnie	54
3. Nowoczesne <i>self</i> i jego przeobrażenia	56
3.1. Korzenie nowoczesnego <i>self</i>	56
3.2. Odkrycie nieświadomości a podmiotowość nowoczesna	59
3.3. Pragmatyczna koncepcja jaźni a podmiotowość nowoczesna	61
4. Nowoczesność i tożsamość	68
5. Tożsamość w społeczeństwie informacyjnym (sieci)	75
6. „Poza tożsamość” – perspektywa ponowoczesna	84
7. Podsumowanie	88

Rozdział III

Pojęcie „tożsamość” w naukach społecznych – próba dookreślenia	89
---	-----------

1. Wieloznaczność pojęcia „tożsamość” w naukach społecznych	89
2. Wymiary pojęcia „tożsamość” w naukach społecznych i jego odmiany	95
3. Podsumowanie	105

Rozdział IV

Tożsamość narodowa, naród, nacjonalizm 107

1. Tożsamość narodowa – wprowadzenie 107
2. Czym jest naród? 112
 - 2.1. Pojęcie „naród” – spory definicyjne 112
 - 2.2. Skąd naród? Spory o genezę narodów 119
3. Nacjonalizm i patriotyzm 128
4. Podsumowanie 135

Rozdział V

Tożsamość narodowa – przegląd stanowisk badawczych 137

1. Wprowadzenie – o podmiotach tożsamości narodowej 137
2. Tożsamość narodowa – przegląd stanowisk badawczych 142
 - 2.1. Tożsamość narodowa jednostki 142
 - 2.2. Zbiorowa tożsamość narodowa 150
3. W stronę typologii stanowisk w badaniach nad tożsamością narodową 164
4. Podsumowanie 168

Rozdział VI

Tożsamość narodowa a pojęcia bliskoznaczne 169

1. Wprowadzenie 169
2. Tożsamość narodowa a charakter narodowy 170
3. Tożsamość narodowa a świadomość narodowa 175
4. Tożsamość narodowa a pamięć zbiorowa 179
5. Tożsamość narodowa a stereotypy i uprzedzenia narodowe 185
6. Tożsamość narodowa a tożsamość kulturowa 189
7. Tożsamość narodowa a tożsamość etniczna 193
8. Podsumowanie – o idei podobieństwa rodzinnego 199

Rozdział VII

Tożsamość narodowa w podejściu psychospołecznym 205

1. Wprowadzenie 205
2. Tożsamość narodowa (nacjonalizm) w perspektywie psychoanalizy
Zygmunta Freuda 207
3. Tożsamość narodowa a osobowość autorytarna 210
 - 3.1. Badania nad osobowością autorytarną – wprowadzenie 210
 - 3.2. Tożsamość narodowa (nacjonalizm) a osobowość autorytarna
w ujęciu Ericha Fromma 212
 - 3.3. Nacjonalizm, tożsamość narodowa a osobowość autorytarna
w ujęciu Theodora W. Adorna 217

4. Teoria rozwoju psychospołecznego Erika H. Eriksona	221
4.1. Rozwój indywidualny w świetle teorii rozwoju psychospołecznego	221
4.2. Tożsamość w ujęciu teorii rozwoju psychospołecznego	223
5. Badania nad tożsamością narodową w perspektywie teorii rozwoju psychospołecznego	231
6. Podsumowanie	235

Rozdział VIII

Tożsamość narodowa w podejściu tożsamości społecznej	237
---	------------

1. Wprowadzenie	237
2. Podejście tożsamości społecznej	238
2.1. Teoria tożsamości społecznej	238
2.2. Teoria autokategoryzacji	247
2.3. Teoria tożsamości osobistej i społecznej	250
3. Badania nad tożsamością narodową w podejściu tożsamości społecznej	254
4. Podsumowanie	267

Rozdział IX

Tożsamość narodowa w podejściu interakcyjnym	269
---	------------

1. Wprowadzenie	269
2. Interakcjonizm symboliczny – geneza i główne założenia	270
3. Interakcjonistyczne teorie tożsamości	274
3.1. Tożsamość a koncepcja-siebie	274
3.2. Tożsamości w perspektywie dramaturgicznej Ervinga Goffmana	276
3.3. Tożsamość w ujęciu Anselma L. Straussa	281
3.4. Teoria tożsamości-roli	284
3.5. Strukturalny interakcjonizm i rozwój teorii tożsamości	287
4. Badania nad tożsamością narodową w perspektywie interakcjonistycznej	292
5. Podsumowanie	300

Rozdział X

Tożsamość narodowa w podejściu kulturalistycznym	303
---	------------

1. Wprowadzenie	303
2. Tożsamość narodowa jednostki w podejściu kulturalistycznym	305
2.1. Identyfikacje narodowe w perspektywie kulturalistycznej Antoniny Kłoskowskiej	305
2.2. Identyfikacje narodowe na pograniczu	308
3. Zbiorowa tożsamość narodowa w podejściu kulturalistycznym	313
4. Podsumowanie	318

Rozdział XI

Tożsamość narodowa w podejściu „długiego trwania” narodów 321

1. Wprowadzenie	321
2. Tożsamość narodowa w ujęciu perenialistycznym	323
2.1. Naród, nacjonalizm i tożsamość narodowa w perspektywie perenialistycznej	323
2.2. Badania nad charakterem narodowym jako przykład badań w perspektywie perenialistycznej	325
2.3. „O tożsamości polskiej”	328
3. Tożsamość narodowa w ujęciu prymordialistycznym	330
3.1. Podstawowe cechy ujęcia prymordialistycznego	330
3.2. Tożsamość narodowa w świetle koncepcji naturalistycznych	332
4. Tożsamość narodowa w ujęciu etnosymbolicznym	335
4.1. Korzenie i założenia etnosymbolizmu	335
4.2. Tożsamość narodowa w ujęciu etnosymbolicznym	339
5. Ojczyzna, krajobraz, pamięć, tradycja... kultura narodowa – między trwaniem a konstruowaniem	342
6. Podsumowanie	347

Rozdział XII

Tożsamość narodowa w podejściu konstruktywistycznym 349

1. Wprowadzenie	349
2. Podejście konstruktywistyczne – główne cechy	350
3. Konstruowanie tożsamości zbiorowej	354
4. Badania nad tożsamością narodową w podejściu konstruktywistycznym	358
4.1. W poszukiwaniu granic symbolicznych	358
4.2. Wynajdywanie tradycji	362
4.3. Reprodukacja tożsamości w życiu codziennym	366
4.4. Dyskursywne badania nad tożsamością narodową	372
5. Podsumowanie	384

Rozdział XIII

Tożsamość narodowa w podejściu opinii publicznej 387

1. Wprowadzenie	387
2. Rozumienie tożsamości narodowej w podejściu opinii publicznej	389
3. Praktyka badań nad tożsamością narodową w podejściu opinii publicznej	393
3.1. Polska tożsamość narodowa w świetle badań opinii publicznej	393
3.2. Tożsamości narodowe w perspektywie badań międzynarodowych	400
4. Podsumowanie	403

Zakończenie	405
-------------------	-----

Bibliografia	409
--------------------	-----

Indeks osobowy	449
----------------------	-----



SOCIETAS

seria pod redakcją
BOGDANA SZLACHTY

1. Grzybek Dariusz, *Nauka czy ideologia. Biografia intelektualna Adama Krzyżanowskiego*, 2005.
2. Drzonek Maciej, *Między integracją a europeizacją. Kościół katolicki w Polsce wobec Unii Europejskiej w latach 1997-2003*, 2006.
3. Chmieliński Maciej, *Max Stirner. Jednostka, społeczeństwo, państwo*, 2006.
4. Nieć Mateusz, *Rozważania o pojęciu polityki w kręgu kultury attyckiej. Studium z historii polityki i myśli politycznej*, 2006.
5. Sokołów Florian, *Nahum Sokołów. Życie i legenda*, oprac. Andrzej A. Zięba, 2006.
6. Porębski Leszek, *Między przemocą a godnością. Teoria polityczna Harolda D. Laswella*, 2007.
7. Mazur Grzegorz, *Życie polityczne polskiego Lwowa 1918-1939*, 2007.
8. Węc Janusz Józef, *Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950-2005. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*, 2006.
9. Karas Marcin, *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X. Historia i doktryna rzymskokatolickiego ruchu tradycjonalistycznego*, 2008.
10. *European Ideas on Tolerance*, red. Guido Naschert, Marcin Rebes, 2009.
11. Gacek Łukasz, *Chińskie elity polityczne w XX wieku*, 2009.
12. Zemanek Bogdan S., *Tajwańska tożsamość narodowa w publicystyce politycznej*, 2009.
13. Lencznarowicz Jan, *Jalta. W kręgu mitów założycielskich polskiej emigracji politycznej 1944-1956*, 2009.
14. Grabowski Andrzej, *Prawnicze pojęcie obowiązywania prawa stanowionego. Krytyka niepozytywistycznej koncepcji prawa*, 2009.
15. Kich-Masłej Olga, *Ukraina w opinii elit Krakowa końca XIX – pierwszej połowy XX wieku*, 2009.
16. Citkowska-Kimla Anna, *Romantyzm polityczny w Niemczech. Reprezentanci, idee, model*, 2010.
17. Mikuli Piotr, *Sądy a parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii (na tle rozwiązań brytyjskich)*, 2010.
18. Kubicki Paweł, *Miasto w sieci znaczeń. Kraków i jego tożsamości*, 2010.
19. Żurawski Jakub, *Internet jako współczesny środek elektronicznej komunikacji wyborczej i jego zastosowanie w polskich kampaniach parlamentarnych*, 2010.
20. *Polscy eurodeputowani 2004-2009. Uwarunkowania działania i ocena skuteczności*, red. K. Szczerski, 2010.

21. Bojko Krzysztof, *Stosunki dyplomatyczne Moskwy z Europą Zachodnią w czasach Iwana III*, 2010.
22. *Studia nad wielokulturowością*, red. Dorota Pietrzyk-Reeves, Małgorzata Kułakowska, Elżbieta Żak, 2010.
23. Bartnik Anna, *Emigracja latynoska w USA po II wojnie światowej na przykładzie Portorykańczyków, Meksykanów i Kubańczyków*, 2010.
24. *Transformacje w Ameryce Łacińskiej*, red. Adam Walaszek, Aleksandra Giera, 2011.
25. Praszałowicz Dorota, *Polacy w Berlinie. Strumienie migracyjne i społeczności imigrantów. Przegląd badań*, 2010.
26. Głogowski Aleksander, *Pakistan. Historia i współczesność*, 2011.
27. Brząkiewicz Bartłomiej, *Choroba psychiczna w literaturze i kulturze rosyjskiej*, 2011.
28. Bojenko-Izdebska Ewa, *Przemiany w Niemczech Wschodnich 1989-2010. Polityczne aspekty transformacji*, 2011.
29. Kołodziej Jacek, *Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie*, 2011.
30. *Nacjonalizmy różnych narodów. Perspektywa politologiczno-religioznawcza*, red. Bogumił Grott, Olgierd Grott, 2012.
31. Matyasik Michał, *Realizacja wolności wypowiedzi na podstawie przepisów i praktyki w USA*, 2011.
32. Grzybek Dariusz, *Polityczne konsekwencje idei ekonomicznych w myśli polskiej 1869-1939*, 2012.
33. Woźnica Rafał, *Bułgarska polityka wewnętrzna a proces integracji z Unią Europejską*, 2012.
34. Ślufińska Monika, *Radykałowie francuscy. Koncepcje i działalność polityczna w XX wieku*, 2012.
35. Fyderek Łukasz, *Pretorianie i technokraci w reżimie politycznym Syrii*, 2012.
36. Węc Janusz Józef, *Traktat lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007-2009*, 2011.
37. Rudnicka-Kassem Dorota, *John Paul II, Islam and the Middle East. The Pope's Spiritual Leadership in Developing a Dialogical Path for the New History of Christian-Muslim Relations*, 2012.
38. Bujwid-Kurek Ewa, *Serbia w nowej przestrzeni ustrojowej. Dzieje, ustrój, konstytucja*, 2012.
39. Cisek Janusz, *Granice Rzeczypospolitej i konflikt polsko-bolszewicki w świetle amerykańskich raportów dyplomatycznych i wojskowych*, 2012.
40. Gacek Łukasz, *Bezpieczeństwo energetyczne Chin. Aktywność państwowych przedsiębiorstw na rynkach zagranicznych*, 2012.
41. Węc Janusz Józef, *Spór o kształt ustrojowy Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej w latach 1950-2010. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*, 2012.
42. *Międzycywilizacyjny dialog w świecie słowiańskim w XXI XX wieku. Historia – religia – kultura – polityka*, red. Irena Stawowy-Kawka, 2012.

43. *Ciekawość świata, ludzi, kultury... Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Ryszardowi Kantorowi z okazji czterdziestolecia pracy naukowej*, red. R. Hołda, T. Paleczny, 2012.
44. Węc Janusz Józef, *Pierwsza polska prezydencja w Unii Europejskiej. Uwarunkowania – Procesy decyzyjne – Osiągnięcia i niepowodzenia*, 2012.
45. Zemanek Adina, *Córki Chin i obywatelki świata. Obraz kobiety w chińskich czasopiśmie o modzie*, 2012.
46. Kamińska Ewa, *Rezeption japanischer Kultur in Deutschland: Zeitgenössische Keramik als Fallstudie*, 2012.
47. Obeidat Hassaym, *Stabilność układu naftowego w warunkach zagrożeń konfliktami w świetle kryzysu w latach siedemdziesiątych XX i na progu XXI wieku*, 2012.

Na rynku wydawniczym ostatnich lat trudno znaleźć książkę bardziej integralnie opisującą tak wieloaspektowe zagadnienie, jakim jest tożsamość narodowa. Niemal zawsze, gdy główny problem analiz wymyka się jednej dziedzinie, prace z obszaru nauk społecznych wykazują redukcyjne przechylenie w kierunku jednej z nich. Nie dzieje się tak jednak w omawianym przypadku, co stanowi niewątpliwie o wartości zamysłu Autora, który, choć dokonuje wielu wyborów i, jak sam pisze, zdaje sobie sprawę ze wszystkich ich konsekwencji, umiejętnie równoważy fundamentalne aspekty o charakterze filozoficznym, szczególnie ontologiczne, socjologiczne, psychologiczne i kulturoznawcze. Powstała w ten sposób książka, która wykazuje się rzadko spotykaną rzetelnością, systematyką i wnikliwością, nie wpadając zarazem w pułapkę hermetyczności, a często i bufonerii języka współczesnej nauki. Autor wykazuje pod tym względem wielki szacunek do czytelnika, którego nie uwodzi sztucnością i błyskotliwością nadętej frazeologii, a konsekwentnie i klarownie wprowadza w bardzo różne poetyki i arkana języków poszczególnych subdyscyplin. Klarowność, jak również przejrzystość i logika wywodu to niewątpliwie walory tej wyjątkowej w swym zamysłu i realizacji pracy.

Z recenzji prof. dr. hab. Leszka Korporowicza

Współczesną epokę określa się niekiedy mianem „wieku tożsamości”. Szeroko zakrojone debaty nad roszczeniami rosnących w siłę ruchów społecznych, powszechna, acz nie bezkrytyczna akceptacja diagnozy o nabierających szybkości procesach globalizacyjnych, ożywiona debata wywołana postmodernistycznym zawołaniem o „śmierci podmiotu”, a także wydarzenia polityczne spowodowane kryzysem gospodarczym i ruchami politycznymi w Afryce i nie tylko sprawiły, że problem tożsamości stał się centralnym zagadnieniem współczesnych debat społeczno-politycznych. Nie bez przyczyny William Glasser wskazywał na początku lat 70., że społeczeństwa zachodnie przeistoczą się niebawem w „społeczeństwa tożsamości”.

Pośród tego wzrastającego zainteresowania tożsamością niemałą rolę odgrywa kwestia tożsamości narodowej. Pytanie o nią nie jest zupełnie nowe. Pojawiało się już wcześniej pod postacią problematyzacji „ducha” narodów, charakterów narodowych czy ich świadomości. Niemniej jednak dziś nabrało ogromnego znaczenia, znajdując swe miejsce powszechnie w debatach nad przemianami cywilizacyjnymi, podmiotowością i sprawstwem politycznym, zmierzchem państwa narodowego, globalizacją i procesami integracyjnymi, erupcją etniczności i innych jeszcze.

Ze Wstępu

Paweł Ścigaj – adiunkt w Zakładzie Teorii Polityki i Państwa w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor ponad dwudziestu artykułów z zakresu socjologii polityki, teorii polityki i metodologii nauk społecznych. Współautor monografii *Kim jesteś, politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce* (t. I – 2011, t. II – 2012).



www.akademicka.pl

ISBN 978-83-7638-261-6



9 788376 382616